

УДК 005.334:338.48

Кравцова А. В.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

КЛАСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

Досліджено класифікаційні характеристики ризиків туристичного підприємства та визначено їх місце у формуванні системи ризик-менеджменту. Визначено основні етапи процесу управління ризиками туристичного підприємства.

Ключові слова: ризики, туризм, туристичне підприємство, ризик-менеджмент.

Постановка проблеми. Пожвавлення глобалізаційних процесів сприяло тому, що сфера послуг давно вийшла за рамки окремих країн і перетворилася в один з найважливіших видів світового господарства. Така тенденція носить не лише позитивний характер у розвитку туристичної діяльності а й низку прихованих загроз. Тому існує потреба у дослідженні специфіки ризику та системи безпеки туристичного підприємства. Дане дослідження дозволить завдяки вивченню особливостей ризиків та їх класифікацій сформувати систему економічної безпеки туристичного підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для більш детального та повного аналізу необхідно проводити оцінку ризиків в діяльності підприємств, тому цій проблемі дослідження присвячено чимало праць українських вчених-економістів. Так, онтології та гносеології цього поняття присвячені роботи Клапківа М.С. [4], класифікації ризиків – Білосова Є. [1], Горди О.С. [3], Финкельштейн О.Б. [6]. Проблеми методики оцінки господарських ризиків вивчали Вітлінський В.В., Великоіваненком Г.І. [2], Клименком С.М., Дубровою О.С. [5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте на даний момент деякі теоретичні аспекти оцінки ризиків функціонування підприємств туристичного бізнесу залишаються недостатньо дослідженими. Слід приділити увагу подальшому вивченню класифікаційних характеристик ризиків функціонування саме підприємств туристичного бізнесу.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є – визначити поняття ризику туристичного підприємства, враховуючи специфіку його діяльності та особливості господарювання в сучасних умовах. Для досягнення поставленої мети необхідно:

- систематизувати теоретичні підходи щодо трактування та уточнення поняття «ризик» взагалі та дати визначення ризику функціонування туристичного підприємства;

- представити класифікацію основних факторів ризику, що являються пріоритетними та специфічними для даної сфери діяльності.

За показниками розвитку, представленими Всесвітньою туристичною організацією, туристичний бізнес можна віднести до найперспективніших галузей економіки. Простежується чітка тенденція – чим вищий рівень економічного розвитку країни, тим більше частка витрат припадає на послуги у сукупних витратах споживачів.

Виклад основного матеріалу. Слід відмітити, що останні десятиріччя характеризуються швидким зростанням попиту населення розвинених країн на туристичні послуги. Як наслідок постійно збільшуються не тільки абсолютні розміри витрат на туризм, а й їх питома вага в загальній структурі споживчих витрат населення.

Збільшення вільного часу, зростання доходів потенційних споживачів в багатьох країнах світу,

підвищення рівня освіти і культури сприяють зростанню попиту на туристичні послуги. Туристичні поїздки навіть у найвіддаленіші куточки світу перейшли зараз до розряду достатньо доступних послуг, від яких важко відмовитися навіть в умовах зростання економічних труднощів.

Всі перераховані чинники зумовили перетворення туризму в одну з перспективних галузей економіки [7, с. 46].

Невід'ємною частиною діяльності будь-якого туристичного підприємства є значна кількість і різноманітність ризиків. Існування досить великої кількості різноспрямованих ризиків, що впливають з різною силою та взаємозалежністю, спричиняє необхідність їх систематизації та групування.

Специфіка туристичної галузі відображається в продукті праці – послугах та їх характеристиках, зокрема сезонних коливаннях попиту на них, що і вирізняє ці напрямлення економіки серед інших. Виникнення будь-яких несприятливих умов функціонування туристичних підприємств внаслідок введення змін в законодавстві, зовнішню та внутрішньоекономічному курсі, настання небажаних негативних наслідків в результаті виникнення конфліктних ситуацій у взаємовідносинах із контрагентами характеризуються певним рівнем втрат [8].

Вивчення достатньої кількості наукових та практичних джерел дозволило сформувати власну систему бачення особливостей ризиків туристичного підприємства та їх класифікацію, представлену на рис. 1.

Таким чином, з рис. 1, видно, що по-перше, в залежності від факторів чи джерел виникнення, ризики можуть бути внутрішніми (на які туристичне підприємство може впливати) та зовнішніми (які важко передбачувати і не можуть управлятися туристичним підприємством).

Хоча загалом, зовнішні ризики не піддаються управлінню, однак, стратегічно-важливим завданням туристичного підприємства стає їхнє передбачення і створення ефективної системи реагування в разі реалізації ризику. При цьому саме екзогенні ризики, відіграють далеко не останню роль у вітчизняній економіці в цілому, і в туристичній галузі зокрема. Останнє пов'язано з нестабільною політичною ситуацією в Україні (ризик країни) та в світі (зовнішньополітичний ризик), частою зміною вітчизняного законодавства (правовий ризик), спадами та фінансово-економічними кризами (макро-економічний ризик) та результатами надзвичайної діяльності (ризик форс-мажорних обставин).

Група внутрішніх ризиків поєднує в собі фінансові ризики, тобто, які підлягають кількісній та якісній оцінці і прямо пов'язані зі здійсненням операцій туристичного підприємства (рис. 1) та нефінансові, які оцінюються в основному якісно і є притаманними будь-якому бізнесу.

Варто зазначити, що на рис. 1 представлені

можливі види внутрішніх ризиків туристичного підприємства.

Таким чином, доцільно розглянути сутність ендогенних ризиків.

Ризик ліквідності визначається як наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність туристичного підприємства виконати свої зобов'язання у належні строки, не зазнавши при цьому неприйнятних втрат.

Зовнішні загрози:

- технологічні загрози, що пов'язані з можливістю виходу конкурентів на ринок з якісно новими туристичними продуктами, які, наприклад, ґрунтуються на освоєнні нових туристичних регіонів чи запровадженні нових технологій обслуговування туристів (унаслідок чого зменшується кількість потенційних споживачів "технологічно відсталих" туристичних продуктів або знижується конкурентоспроможність власних туристичних ресурсів у цілому);

- політичні загрози, що виникають через міжнародні політичні або військові конфлікти (які

обмежують або унеможливають організацію туристичних поїздок до проблемних регіонів), загострення політичної нестабільності всередині країни, ускладнення візового режиму або обмеження в'їзду-виїзду громадян (внаслідок чого знижується попит на туристичні послуги з боку іноземних громадян);

- фінансові загрози, що пов'язані з можливим зростанням рівня інфляції, істотною зміною валютних курсів, різким зростанням або зниженням цін на складові туристичного продукту, банкрутством або неплатоспроможністю контрагентів (які призводять до фінансових збитків або недоотримання прибутків туристичним підприємствами);

- екологічні загрози, що пов'язані із можливістю виникнення непередбачуваних природних або техногенних катастроф, які істотно обмежують туристичну діяльність у певних регіональних сегментах ринку туристичних послуг.

Зазначені вище ризики більшою мірою характеризують діяльність туроператорів, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, і виникають вони унаслідок:

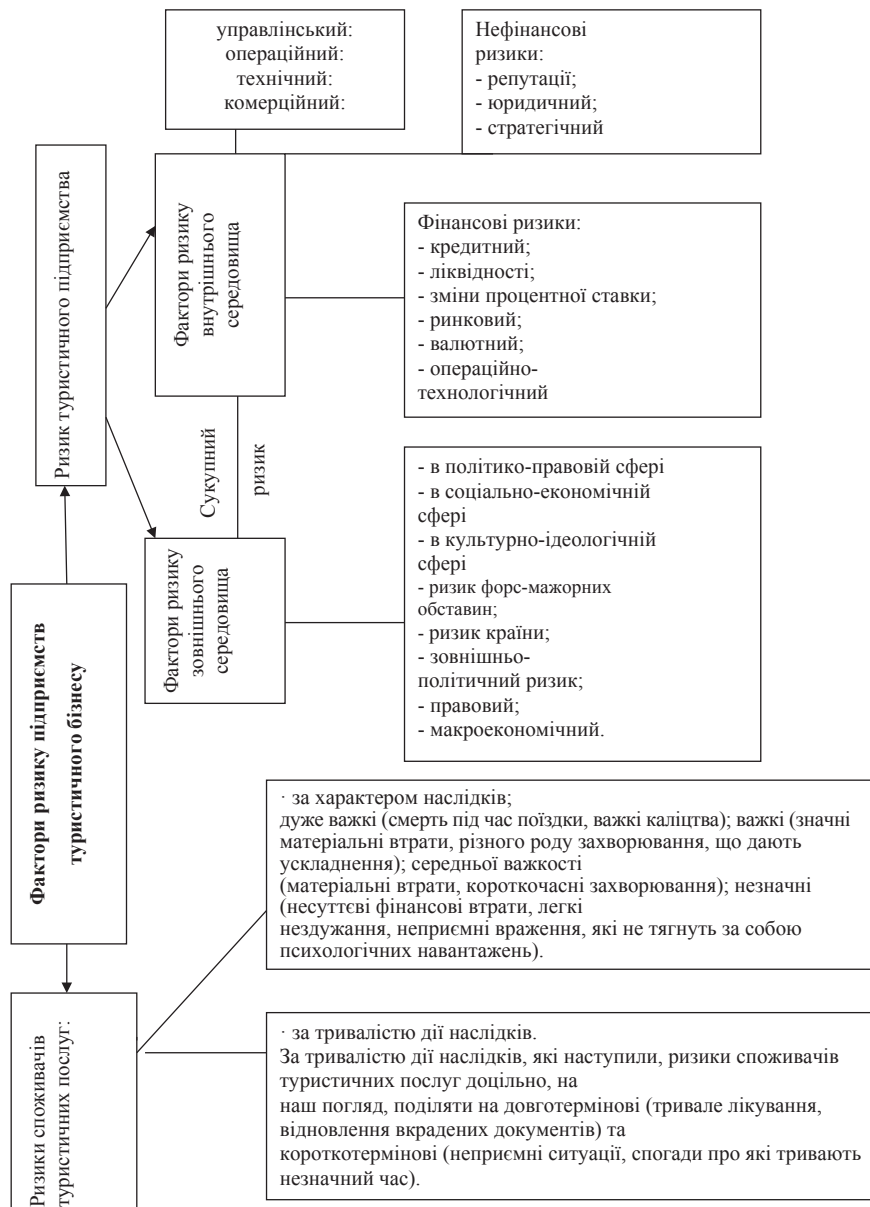

Рис. 1. Класифікація ризиків туристичного підприємства

- нестабільності загальноекономічних процесів у цілому, виникнення економічних криз;

- мінливості співвідношення попиту і пропозиції на різних сегментах світового ринку туристичних послуг, різких спадів та піднесення ділової активності;

- обмеженості або неповноти інформації про ситуацію на ринку туристичних послуг, що зумовлено обмеженістю фінансових, часових, технологічних чи інших ресурсів туристичного підприємства;

- наявності «штучної» невизначеності середовища, що зумовлено приховуванням об'єктивної інформації про ситуацію на туристичному ринку;

- відсутності чітко визначених цілей і критеріїв оцінювання зовнішньоекономічної діяльності туристичного підприємства.

Ринковий ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливі коливання вартості цінних паперів та товарів і курсів іноземних валют за тими інструментами, які є в торговельному портфелі.

Валютний ризик розглядається можливість реалізації несприятливого впливу на туристичну діяльність коливань курсів валют.

Операційно-технологічний ризик виникає через недосконалість організаційного та фінансового менеджменту туристичного підприємства та його контрагентів. До наступної групи ризиків можна віднести і такі як: непередбачувані події (пожежа), тобто такі, що включаються і до зовнішнього ризику форс-мажорних обставин. Таке дублювання зумовлене тим фактором, що окремі події можуть бути результатом нераціональної трудової поведінки працівників.

Серед нефінансових ризиків виділяють: ризик репутації, пов'язаний із можливістю створення негативного іміджу підприємства як серед контрагентів, так і серед клієнтів; юридичний ризик, що впливає із можливості порушення чинного законодавства та ризик неправильної системи стратегічного планування діяльності туристичного підприємства (стратегічний).

Розглянуті ризики, впливаючи на туристичне підприємство, формують сукупний або загальний ризик.

Таким чином, загальний ризик туристичного підприємства можна визначити як певну ситуаційну характеристику діяльності будь-якого виробника туристичної послуги, що показує невизначеність результату та можливі небажані наслідки у разі невдачі.

Зазначені ризики не просто виникають в процесі діяльності туристичного підприємства (нефінансові ризики), але й являються її безпосередньою частиною (фінансові ризики). Адже підприємство, в процесі здійснення операцій з фінансовими ресурсами, свідомо бере на себе ті ризики, що супроводжують таку діяльність. Наприклад, коли туроператор задалегідь бронює певну кількість номерів у готелі чи місць у авіаперельоті він свідомо йде на операційний ризик, розуміючи, що деяка частина залишиться не викупленою за відсутності попиту туриста, і тут успішність туристичного підприємства залежатиме від уміння управляти таким ризиком. Тому, можна сказати, що ризики туристичного підприємства – це частина операцій в туристичній діяльності і вони піддаються управлінню, в зв'язку з чим виникає об'єктивна необхідність створення теоретико-прикладної бази такого управління. Як результат такої потреби – сформувалася ціла наука ризик-менеджменту.

Ризик-менеджмент – це система управління ризиками, яка включає в себе стратегію та тактику

управління, направлені на досягнення основних бізнес-цілей туристичного підприємства.

Ефективний ризик-менеджмент включає: систему управління; систему ідентифікації і вимірювання; систему супроводження (моніторингу та контролю) [9].

Ризик-менеджмент туристичного підприємства повинен бути спрямований на досягнення максимальної ефективності управління туристичним підприємством з урахуванням фактора невизначеності та можливих негативних і позитивних наслідків реалізації ризиків.

Таким чином, ризик-менеджмент – це сукупність принципів, методів і форм управління організацією та її поведінкою в зовнішньому середовищі в умовах невизначеності та конфліктності.

У рамках ризик-менеджменту вирішуються три основні завдання: профілактика виникнення ризиків; мінімізація збитку, спричиненого ризиками; максимізація додаткового прибутку, який отримує підприємство внаслідок управління ризиками.

Основна мета ризик-менеджменту – це зменшення або ліквідація можливих втрат від ризику, тому визначення принципів та функцій управління ризиком мають суттєве значення для застосування ризик-менеджменту на підприємстві.

Ризик-менеджмент базується на таких основних принципах [6]: принцип масштабності (максимізації); принцип мінімізації; принцип адекватної реакції; принцип розумного прийняття.

Ризик-менеджмент виконує функції, притаманні будь-якій управлінській діяльності, але при цьому специфіка їх виконання визначається об'єктом управління. Це функції прогнозування (планування), організації, контролю, регулювання, координації та мотивації

Саме така система може забезпечити своєчасну і правильну реакцію на туристичні ризики.

Стосовно вітчизняної практики, то на законодавчому рівні, мають місце рекомендаційні положення стосовно ризиків виключно в частині Закону України «Про туризм» надає гарантії безпечного перебування туристів на території України і зобов'язує органи влади та суб'єктів туристичної діяльності розробити комплекс заходів з безпеки туристів. Зокрема, в статті 26 сказано: «Місцеві органи державної виконавчої влади в галузі туризму розробляють і організовують виконання регіональних програм забезпечення захисту та безпеки туристів, особливо в місцях туристичної активності.

В Україні діє міждержавний стандарт (ГОСТ 28681.1-95) «Туристично-екскурсійне обслуговування», який передбачає порядок проектування туристичних послуг, включаючи розгляд можливих ризиків, які можуть викликати негативні наслідки і спричинити шкоду здоров'ю туриста та його майну.

Суб'єкти туристичної діяльності, згідно із Законом України «Про туризм» [10], зобов'язані здійснювати:

- підготовку безпечних умов для перебування туристів, облаштування трас походів, прогулянок, екскурсій, місць проведення змагань, забезпечення туристів справним спорядженням та інвентарем;

- навчання туристів засобам профілактики і захисту від травм та нещасних випадків,

- інструктаж із надання першої медичної допомоги, а також інформування про джерела небезпеки, які можуть бути зумовлені характером маршруту та поведінкою самих туристів;

- контроль за підготовкою туристів до подорожей, походів, змагань, інших туристичних заходів;

- надання оперативної допомоги туристам, що зазнають лиха, транспортування потерпілих;

- розробку та реалізацію спеціальних вимог безпеки під час організації та проведення походів з автомобільного, гірського, лижного, велосипедного, водного, мотоциклетного, пішохідного туризму та спелеотуризму.

Враховуючи зазначене вважаємо за доцільне сформулювати основні етапи процесу управління ризиками туристичного підприємства (рис. 2).

Необхідно зазначити, що весь процес управління ризиком (ризик-менеджменту) буде мати логічне завершення при наявності зворотного зв'язку, що полягатиме в прийнятті оперативних, та перспективних рішень на основі отриманих результатів. Однак на сучасному етапі у діяльності підприємств туристичного бізнесу, ризик-менеджмент, на жаль, має суто формальний характер, що свідчить про необхідність подальшого розроблення його теоретико-методичної бази.

Висновки і пропозиції. Для досягнення цілей туристичного підприємства та його ефективного

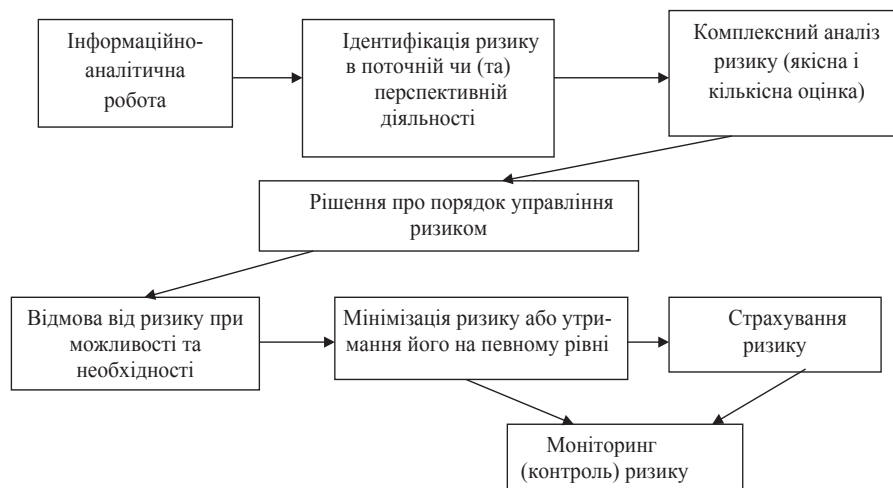

Рис. 2. Етапи процесу управління ризиками туристичного підприємства

функціонування необхідно удосконалювати систему управління ризиками, тому визначення характерних особливостей ризиків туристичного підприємства потребує подальшого ґрунтовного дослідження. Крім того актуальним залишається питання розробки теоретичного та методичного інструментарію і основних положень положення ризик-менеджменту в основі якого розроблені автором основні етапи процесу управління ризиками туристичного підприємства.

Список літератури:

1. Білоусов Є. Класифікація господарських ризиків // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 3. – С. 13-14.
2. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці та підприємстві : монографія. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
3. Горда О.С. Класифікація, оцінка и напрямлення мінімізації ризиків функціонування форм малого підприємства на селі // Економіка Криму. – 2004. – № 12. – С. 80-83.
4. Клапків М.С. Питання етимології економічного ризику // Фінанси України. – 2001. – № 4. – С. 14-20.
5. Клименко С.М., Дуброва О.С. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків. – К.: КНЕУ, 2005. – 252 с.
6. Финкельштейн О.Б. Риски и их классификация // Экономика и управление. – 2000. – № 1. – С. 6.
7. Боруцак М. А. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів [Текст] : монографія / М.А. Боруцак. – Львів : ІРД НАН України, 2006. – 288 с.
8. Оцінка ризиків функціонування курортно-рекреаційних підприємств: теоретичні аспекти / В.С. Реутов, Н.З. Вельгош // Экономика и управление. – 2006. – № 4. – С. 65-69.
9. Старостіна, А. О. Ризик-менеджмент: теорія та практика [Текст] : навч. посібник / А. О. Старостіна, В. В. Кравченко. – К. : Кондор, 2009. – 200 с
10. Про туризм : Закон від 18.11.2003 р. / Україна. Верховна Рада // Все про бухгалтерський облік. – 08/06/2004. – № 54. – С. 45-57.

Кравцова А. В.

Харьковский национальный экономический университет имени Семена Кузнеця

КЛАСИФІКАЦІЯ РИСКОВ ПІДПРИЯТІЙ ТУРИСТИЧЕСКОГО БИЗНЕСА

Резюме

Исследованы классификационные характеристики рисков туристического предприятия и определено их место в формировании системы риск-менеджмента. Определены основные этапы процесса управления рисками туристического предприятия.

Ключевые слова: риски, туризм, туристическое предприятие, риск-менеджмент.

Kravchova A. V.

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

CLASSIFICATION OF RISKS BUSINESS TRAVEL

Summary

Investigated classification risk profile of tourist enterprises and define their place in the formation of risk management. The main stages of the risk management of tourism enterprises.

Key words: risk, tourism, travel enterprise risk management.